

Warszawa, 15 kwietnia 2024 r.

Dr hab. Aleksandra Syryt, prof. uczelni

Wydział Prawa i Administracji

Instytut Nauk Prawnych

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Pani mgr Weroniki Marzeckiej-Nowakowskiej

1. Wprowadzenie

Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska Pani mgr Weroniki Marzeckiej-Nowakowskiej pt. „Prawo do obrony jako prawo człowieka w świetle Konstytucji RP i standardów międzynarodowych” napisana pod kierunkiem prof. dra hab. Jerzego Jaskierni i promotora pomocniczego dra Krzysztofa Sielskiego. Recenzowane opracowanie odnosi się do jednego z podstawowych praw człowieka, dzięki któremu można zrealizować wymogi sprawiedliwości proceduralnej, a także gwarancje składające się na rzetelne postępowanie, w tym postępowanie sądowe. Prawo to ma znaczenie zarówno w kontekście ustrojowym, jak i procesowym. Wynikają z niego również określone treści materialne. Wskazane okoliczności prowadzą do wniosku, że Doktorantka podjęła w swoich badaniach temat ważny i uniwersalny z punktu widzenia prawa konstytucyjnego, ochrony praw człowieka, ale także szeroko rozumianego prawa procesowego. Ma on znaczenie zarówno dla procesu legislacyjnego, jak i dla stosowania prawa.

2. Wybór i sformułowanie tematu rozprawy

Pani mgr Weronika Marzecka-Nowakowska wybrała temat, który można ocenić jako „klasyczny” z punktu widzenia sformułowania tytułu opracowań naukowych. Jest on jednak

z jednej strony ogólny, a zarazem wskazujący na istotę prezentowanej instytucji. *Prima facie* może to rodzić pytanie o wkład w naukę i obawę przed powtarzaniem omawiania zbadanych już obszarów. Zastrzeżenia te są jednak nieuzasadnione wobec charakteru prawa jako zjawiska społecznego, które jest dynamiczne i zmienia się w zależności od różnych czynników. Z tego względu musi być ono analizowane w sposób ciągły, z uwzględnieniem różnych kontekstów. To znaczy, że badanie utrwalonych w systemie instytucji jest bardzo ważne, gdyż pozwala na syntezę oraz weryfikację ich funkcjonowania w zmieniających się warunkach politycznych, społecznych i gospodarczych.

Trzeba również zaznaczyć, że klasyczne tematy dotyczące istoty instytucji prawnych zazwyczaj opierają się na ustalonych teoriach i koncepcjach. To zaś umożliwia dokonanie rzetelnej analizy, pogłębienie tematu, a także identyfikację głównych czynników wpływających na funkcjonowanie instytucji prawnych. Pozwala także na lepsze zrozumienie ich roli i funkcji w społeczeństwie oraz rozpoznanie ewentualnych obszarów do ulepszenia lub reformy. To z kolei może przyczynić się do doskonalenia systemów prawnych oraz zapewnienia lepszej ochrony praw i wolności jednostki.

Uważam, że zajmowanie się zagadnieniami podstawowymi i ich kompleksowa prezentacja jest potrzebne, bo pozwala na przegląd dotychczasowych ustaleń naukowych i ich weryfikację w zmieniającej się rzeczywistości

Wobec powyższego należy stwierdzić, że wybór tematu recenzowanej rozprawy doktorskiej jest zasadny i potrzebny w kontekście dzisiejszych analiz i potrzeb związanych z pogłębianiem kwestii rozumienia praworządności, sprawiedliwości proceduralnej i gwarancji prawa do sądu. Ważne jest pokazywanie wielopłaszczyznowości danych instytucji, w tym kontekstu prawa krajowego i międzynarodowego. Zaproponowany temat spełnia te wymogi i jest adekwatny do treści rozprawy. Stanowi on wkład w dyskusję naukową nad istotą prawa do obrony w różnych jego wymiarach.

3. Struktura rozprawy

Rozprawa składa się z czterech rozdziałów, w których kolejno są omawiane:

- 1) podstawowe zagadnienia związane z prawem do obrony, w tym sposób pojmowania tego prawa i jego różne ujęcia;
- 2) prawo do obrony w ramach działania i wartości instytucji międzynarodowych;

3) prawo do obrony w ramach światła wartości i instytucji krajowych regulowanych zarówno na poziomie konstytucyjnym, jak i ustawowym oraz

4) praktyka ustrojowa prawa do obrony w Polsce, zwłaszcza w orzecznictwie Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego i Trybunału Konstytucyjnego.

W rozprawie znajdują się także wykaz skrótów, wprowadzenie, wnioski końcowe i bibliografia – a zatem wszystkie elementy wymagane dla tego rodzaju opracowań.

Rozdziały zostały podzielone na podrozdziały. Należy stwierdzić, że konstrukcja rozprawy doktorskiej jest logiczna, czytelna, komunikatywna. Podział treści między poszczególne fragmenty (rozdziały i podrozdziały) jest właściwy. Wskazana struktura pozwala na lepsze poznanie procesu prowadzenia wywodów i dokonywania analiz, które mają realizować założone przez Doktorantkę cele.

W mojej ocenie, w strukturze rozprawy brakuje wprowadzeń i podsumowań do poszczególnych rozdziałów. Pozwoliłyby one jeszcze lepiej uporządkować wywody. Pomogłyby też czytelnikom w uporządkowaniu informacji zawartych w poszczególnych fragmentach opracowania. Wskazana uwaga nie wpływa jednak negatywnie na rozprawę i na jej czytelność.

4. Ocena merytoryczna rozprawy

Pracę doktorską oceniam pozytywnie pod względem merytorycznym. Doktorantka wyraźnie określiła cele rozprawy i w mojej ocenie postawione we wprowadzeniu założenia zrealizowała. Bez wątplenia po lekturze rozprawy można było poznać wielopłaszczyznowe znaczenie prawa do obrony jako prawa człowieka w świetle Konstytucji RP i standardów międzynarodowych.

Doktorantka dobrze zarysowała hipotezę badawczą, która choć jest dość prosta, wymagała przeprowadzenia pogłębionych analiz i dokonania wyjaśnień szczegółowych zwłaszcza w kontekście definicji prawa do obrony, gwarancji prawa do obrony w różnych systemach prawnych, a także zidentyfikowania standardów międzynarodowych i odniesienia ich do danego prawa człowieka.

Do realizacji założonych celów posłużyły Pani mgr Weronice Marzeckiej-Nowakowskiej tezy pomocnicze, które pozwoliły osadzić prawo do obrony w ramach różnych systemów, wartości i instytucji – międzynarodowych i krajowych. Doktorantka opisała dane

zagadnienie z perspektywy prawa materialnego i praw podmiotowych, prawa ustrojowego, a także prawa procesowego. Wyjaśniła, dlaczego analizy prawa do obrony nie należy prowadzić w oderwaniu od ewolucji praw człowieka (hipoteza 1). Powiązała to zagadnienie z uniwersalnym charakterem tego prawa, niezależnym od obywatelstwa. Określiła wpływ prawa międzynarodowego na ukształtowania prawa do obrony jako standardu (hipoteza 2). Powiązała tę kwestię z orzecznictwem sądów międzynarodowych i prawem do rzetelnego procesu (hipoteza 3). Ponadto pokazała sposób realizacji standardów prawa do obrony w prawie krajowym i wskazała zależności między zobowiązaniami międzynarodowymi a rozwiązaniami normatywnymi w Polsce (hipoteza 3).

Wstęp (wprowadzenie) rozprawy jest merytoryczny. Doktorantka zarysowała różne perspektywy prawa do obrony. Dostrzegła kontekst międzynarodowy. Opisała prawo do obrony uwzględniając szerokie tło funkcjonowania tego prawa. Uwzględniła przy tym nowe zjawiska, które kształtują rozumienie tego prawa (np. pandemia). Poruszyła też ciekawy wątek o możliwości naruszania praw człowieka przez organizacje międzynarodowe. Swoje wypowiedzi podparła reprezentatywnymi źródłami wiedzy, dzięki czemu wskazała dotychczasowy stan literatury dotyczącej zagadnień, o których pisze.

Lektura kolejnych rozdziałów rozprawy doktorskiej pozwala zgłębić szczegółowe zagadnienia, które potwierdziły przedstawione przez Doktorantkę hipotezy.

W rozdziale 1 wyjaśniono ogólną charakterystykę prawa do obrony i jego różne wymiary, w tym jako: prawa człowieka, standardu międzynarodowego, standardu krajowego. Doktorantka uwzględniła także kontekst komparatystyczny podczas omawiania standardu krajowego. Do analizy wybrała szerokie spektrum państw, choć nie do końca wyjaśniła, dlaczego do badań i opisanego wspomnianego standardu zostały wybrane omówione w rozprawie państwa. Niewątpliwie jednak prezentacja prawnoporównawcza jest ciekawa poznawczo i poszerza wiedzę o prawie do obrony, a zatem stanowi wartość dodaną w nauce prawa.

Wyjaśnienie rozumienia pojęcia prawa do obrony uwzględnia prawo konstytucyjne, międzynarodowe i karne. Doktorantka rzetelnie udokumentowała poglądy przedstawicieli doktryny na temat prawa do obrony. Ponadto poruszyła interesujący wątek moralnych wyborów pełnomocników procesowych sprowadzający się do dylematu, czy ma działać na rzecz ochrony klienta, czy realizować rzetelną procedurę (s. 22). Doktorantka podkreśliła również znaczenie prawa do obrony jako elementu realizacji sprawiedliwości proceduralnej.

Obok wątków teoretycznych, w rozdziale 1 znalazły się zagadnienia historyczne, ale stanowią one jedynie tło dla opisu tytułowej instytucji. Dzięki temu praca nie przekształca się w opracowanie historyczne. Można byłoby jednak rozważyć szersze odniesienie się do wątków związanych z genezą regulacji prawa do obrony, bo ona wpływa na dzisiejsze rozumienie tego prawa i jego związek z innymi prawami człowieka.

Jako niedostatek należy podnieść zbyt mało wyraźne wyjaśnienie, dlaczego prawo do obrony jest prawem człowieka. Doktorantka przedstawiła wynikające z doktryny kryteria uznania danej instytucji za prawo człowieka, ale nie zamknęła do końca tego wątku, choć odbiorca mógłby ze wskazanych kryteriów sam wyciągnąć wnioski..

Podczas omawiania kwestii związanych z prawem unijnym warto było wyjaśnić charakter Karty Praw Podstawowych i jej zakres obowiązywania. Doktorantka dostrzegła problemy z prawem unijnym w kontekście kwestii karnych. W mojej ocenie, kwestia ta powinna być rozwinięta z uwagi na jej znaczenie w kreowaniu określonego standardu prawa do obrony.

Niezbyt zrozumiały – także z powodów redakcyjnych – jest wątek Międzynarodowego Trybunału Karnego i danych procedur, zwłaszcza w kontekście zarysowania międzynarodowego standardu. W rozdziale brakuje też konkluzji ogólnej co do międzynarodowego standardu z pkt 1.4.

W rozdziale 2 przedstawiono prawo do obrony w prawie międzynarodowym. Opis słusznie podzielono na obszar uniwersalny i europejski. W ten sposób można było lepiej wydobyć standardy międzynarodowe w ramach różnych reżimów prawnych. Wartościowym elementem rozdziału było uwzględnienie nie tylko ogólnych, powszechnie znanych kwestii, ale też odniesienie się do zagadnień aktualnych, które miały i mają wpływ na kształtowanie i rozwijanie standardów prawa do obrony (np. pandemia, kwestie mniejszości narodowych itp.).

W rozdziale 3 omówiono prawo do obrony jako prawo człowieka w świetle aksjologii Konstytucji RP i ustawodawstwa. Doktorantka przeprowadziła analizę stanu prawnego odnoszącego się do prawa do obrony. Nie tylko zrelacjonowała treść przepisów, ale także przedstawiła problemy i zagadnienia z tym związanych. Nie ograniczyła się przy tym jedynie do kwestii karnych, ale poruszyła szersze zagadnienia, wskazując na konteksty prawa do obrony w prawie cywilnym i administracyjnym. Uwzględniła również tzw. rozwiązania ustaw

covidowych z punktu widzenia prawa do obrony, co jest wartością dodaną tego rozdziału. Ponadto zwróciła uwagę na innowacje podczas omawiania wpływu informatyzacji na prawo do obrony. Kwestie te – z oczywistych względów – nie były znane klasycznym opracowaniom z zakresu prawa do obrony.

W rozdziale 4 dokonano analizy prawa do obrony jako prawa człowieka w świetle praktyki ustrojowej RP. Doktorantka omówiła związki i relacje standardów międzynarodowych i prawodawstwa polskiego. Zaprezentowała orzecznictwo międzynarodowe i krajowe, pokazując przenikanie się standardów i systemów. Przedstawiła także stanowisko Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego i Naczelnego Sądu Administracyjnego odnośnie do prawa do obrony, a także główne tendencje w zakresie zwiększania efektywności realizacji prawa do obrony jako prawa człowieka w ustroju Rzeczypospolitej Polskiej.

Rozdział 4 charakteryzuje wiele własnych ocen Doktorantki odnośnie do opisywanych instytucji i zagadnień. Pokazała ona wady i zalety omawianych rozwiązań prawnych, a także przedstawiła autorskie wnioski, także w oparciu o krytyczną analizę literatury.

W rozdziale 4 dostrzegam jednak spłylenie roli Trybunału Konstytucyjnego. W kontekście prawa do obrony warto było podkreślić, że właśnie rolą tego organu jest ochrona wskazanych wartości i standardów konstytucyjnych, które pokrywają się, lub są bardzo podobne, ze standardami międzynarodowymi, o czym zresztą była mowa w rozprawie doktorskiej na s. 149. Dobry z tej perspektywy był wykorzystany przez Doktorantkę cytat publikacji prof. M. Zubika. Uważam, że przy omawianiu orzecznictwa TK warto było zwrócić większą uwagę na sprawy wynagrodzeń pełnomocników procesowych w kontekście realizacji prawa do obrony, nawet jeśli wzorcem kontroli nie były przepisy konstytucyjne bezpośrednio związane z tym prawem.

Niezależnie od powyższej uwagi doceniam sposób prezentacji orzecznictwa sądów i trybunałów. Doktorantka przedstawiła rozstrzygnięcia, wyciągnęła z nich wnioski, odwołała się także do glos i wybranych komentarzy do danych orzeczeń. To świadczy o dobrym warsztacie naukowym i sprawia, że badania są bardziej pogłębione.

Ogólna ocena rozprawy z punktu widzenia jej treści jest dobra. W niektórych miejscach opracowania brakuje wniosków. Z uwagi na sposób prowadzenia narracji czytelnik może sobie te konkluzje wywieść, bo podane przez Autorkę informacje i analizy są obszerne i omówione

dość dokładnie. Warto byłoby jednak dane wnioski wyraźnie formułować na zakończenie poszczególnych części.

Patrząc na całość pracy doktorskiej uważam jednak, że sposób prowadzenia wyводу i zagadnienia opisane przez Doktorantkę pozwoliły jej na potwierdzenie przedstawionych hipotez, a także zrealizowanie założonych na wstępie celów.

5. Dobór i wykorzystanie źródeł w rozprawie

Na uwagę zasługuje szeroka i reprezentatywna dla opisywanego tematu baza źródeł, która posłużyła do prowadzenia analiz. Są to zarówno źródła prawa, orzecznictwo sądów i trybunałów krajowych i międzynarodowych, jak i literatura polska i zagraniczna, w szczególności z prawa ustrojowego, prawa ochrony praw człowieka, prawa międzynarodowego, prawa unijnego, prawa procesowego. Pomocniczo Doktorantka wykorzystwała różne raporty i ekspertyzy dotyczące prawa do obrony. Skorzystała zarówno ze źródeł podstawowych, jeśli chodzi o podjętą problematykę, jak i źródeł szczegółowych. Wykorzystane źródła są aktualne.

Jedynе istotniejsze zastrzeżenie, które można podnieść w sprawie źródeł, to – w mojej ocenie – zbyt mało odniesień do komentarzy do przepisów konstytucyjnych o prawie do obrony. Wykorzystanie tych źródeł podniosłoby wartość opracowania. Doktorantkę usprawiedliwia jednak okoliczność, że wykorzystwała inne publikacje autorów komentarzy, które dotyczyły danych zagadnień związanych z prawem do obrony. Treści wynikające z komentarzy w dużej mierze mogły uwzględniać poglądy wyrażone w innych opracowaniach.

Niezależnie od tej uwagi krytycznej, uważam, że Doktorantka wykazała się nie tylko umiejętnością właściwego doboru źródeł do swoich analiz, ale także potrafiła je dobrze wykorzystać, w tym dokonać ich syntezy i wykorzystać do potwierdzenia prezentowanych twierdzeń.

6. Kwestie formalne rozprawy

Strona formalna pracy nie budzi większych zastrzeżeń. Autorka opanowała technikę pisania pracy naukowej. Język rozprawy jest staranny. Niektóre przypisy nie są jednak do końca sporządzone w sposób konsekwentny.

W pracy, po wnikliwej lekturze, można dostrzec drobne błędy techniczne, redakcyjne, pomyłki literowe, w tym także w oznaczaniu Dzienników Ustaw.

Pojawiają się też niekonsekwencje w strukturze bibliografii. Zastrzeżenie trzeba podnieść przede wszystkim do wykazu aktów normatywnych, które nie są ułożone ani według klucza chronologicznego, ani zgodnie z hierarchią źródeł prawa. Podobne uwagi mam do wykazu orzecznictwa.

Dla pewnego porządku i jasności można było wyraźniej zaznaczyć w tekście, że ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich została uchylona ustawą o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Autorka pisała o ustawie z 1982 r. w czasie przeszłym. Zatem nie można podnosić zarzutu, że traktuje ją jako obowiązującą. Ponadto opisała w innym miejscu charakterystykę ustawy z 2022 r. Daną kwestię traktuję zatem jako pewną niezręczność redakcyjną, a nie zarzut merytoryczny.

Na s. 21 jest odwołanie do przepisów art. 620 i n., ale nie wiadomo jakiego aktu. Z kontekstu można to wywieść, ale powinno to być wyrażone w tekście rozprawy doktorskiej.

Należy jednak podkreślić, że wskazane powyżej uwagi dotyczące kwestii formalnych nie wpływają negatywnie ani na wartość merytoryczną rozprawy, ani na jej komunikatywność, ani też na jej ogólny odbiór. Nie ograniczają one możliwości zrozumienia istoty prawa do obrony i nie przeszkadzają w śledzeniu wyводу Doktorantki.

7. Konkluzja

Rozprawa doktorska przedłożona do recenzji, mimo wskazanych powyżej drobnych uwag, przede wszystkim o charakterze formalnym i doprecyzowującym, spełnia wymogi, o których mowa w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 r. poz. 742, ze zm.). Praca stanowi samodzielne opracowanie i rozwiązanie problemu naukowego polegającego na wyjaśnieniu, że w świetle Konstytucji RP, jak i w odniesieniu do standardów międzynarodowych, prawo do obrony jest to prawo człowieka, gdyż spełnia określone kryteria teoretyczne pozwalające na taką klasyfikację.

Doktorantka w sposób kompleksowy i wielopłaszczyznowy omówiła istotę prawa do obrony. Wskazała na przenikanie się standardów krajowych i międzynarodowych w tym zakresie i sposób ich implementacji do polskiego systemu prawnego – tak w aspekcie legislacyjnym (prawo do obrony, które musi być standardem uwzględnianym przy tworzeniu

rozwiązań prawnych, zwłaszcza procesowych), jak i przy stosowaniu czy kontroli konstytucyjności prawa (orzecznictwo sądów i Trybunału Konstytucyjnego).

Recenzowana rozprawa doktorska potwierdza, że Doktorantka ma warsztat naukowy pozwalający na prowadzenie badań naukowych i prezentowania ich wyników.

Doktorantka ma ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie nauki prawne. Umie prowadzić wywód naukowy. Potrafiła zebrać reprezentatywne i aktualne źródła, uporządkować je, dokonać ich syntezy i samodzielnej oceny. Dostrzegła nowe zjawiska mające wpływ na prawo, takie jak pandemia czy rozwój technologiczny i potrafiła je uwzględnić przy analizie klasycznych konstrukcji prawnych.

Stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska stanowi wkład w dyscyplinę nauki prawne, w szczególności w zakresie ochrony praw człowieka oraz prawa konstytucyjnego.

Z uwagi na powyżej przedstawione uzasadnienie, wnoszę o dopuszczenie Pani mgr Weroniki Marzeckiej-Nowakowskiej do dalszych czynności w postępowaniu o nadanie stopnia doktora.